

המבקר גרודזנסקי

מאת י. מיכלי

שלפני שנים ראה את ג. גליונותי או ב. דבר. בקיצור: שיחו ושינו העידו על ראייה מבפנים מקרוב. אמנם, לא תמיד מתלווה כשרוך סופרים לנושירי-ראייה. המרחק שבין הם הוא כמרחק שבין יסוד הידיעה לסוד היצירה. אולם שניהם הברז יחד אצל גרודזנסקי, שלא סתכול שלשום הוא אוחז עם סופרים ביד. הנחה זו לא שיחתו — השופעת ידיעה והבנה — מסייעתה. אלא כהר בתו. וכאן בדין לצורך הוליות ידאי שונות לאחדונה. או תיראה אף היא כהווייתה: לא התגלות שבאקראי ולא פלא מאחר, כי אם המשך טבעי, שגם בשינוי צורתו — סוג הכתיבה וסממניה — מתחדת מהותו.

בארצות הברית נתן את הילו לשוב ליציסטיקה, פעם על דרך ההסברה והניתוח ופעם על דרך ההשגה והי ויכות. בשני המקרים גם יחד השיר תדל למצות את הבעיה הנדונה, להר אירה מכל צדדיה, לחשוף שרשיה ולתהות על המניעים הפועלים בתחומי מעשה. משנתפס לפולמוס ניטלסל למישור כפול, שלו ושל יריבו, ומי מילא נרחבה ראייתו. בטלסלה זו נתרבו נקודות-ההתנגשות, שסייעו לבירורו וליבונו של הענין השנוי במחלוקת. התגיון וההגינות לחשו לה, כי אסור לנלול בדעות המת נגד, ואף הן צריכות ליסוד. בהינת מכל מתנגדי השפלתו, רק אז ניתן להפריד בין אמיתם לכזבם. משחעלה בנייתו את הכוב הכריז עליו מלי חמה, וללא רחם. לא לחינם יצאו לו מניסין כפולמוסן שנון ומסוכן, שאינו מניח לו לבר-פולגתיה אלא אם הציגו ככלי ריק. מתוך הריפות רבה הוא תופס פירצה ספויה במערכת נימוקיו מרחיבה בלי הפסק, ובגמר מלאכתו אנו רואים ומשתוממים: מן החומה הבצורה, לכאורה, לא נשארה אבן על אבן. אולם גם בלהט ההת-נצחות זוכר גרודזנסקי את העיקר: שיחצוח חרבות, כהכרה לא-יגונה, בא אף הוא לשם ציחצוחן של הלכות. על בסת, אירישער קעמפער: אשר במשך שנים כיהן כעורכה, נתגלת כפובליציסט מעולה, ששיעור-קומה ושאר-רוח לו. בצד חיים גרינברג ז"ל, רבו והברו, היה הוא כוכבו ואבן-שוואכתו של השבועון. במה ככש את לב קוראיו? לא בהסתגלותו לטעם סם ובירידתו אליהם, כי אם להיפך: במאמצי להשביח פעמם ולהעלותם לרמתו. לא אנסה לתפוס את מעלו הפובליציסטי במלוא היקפו. אין לעשות זאת בלי להראותו בהתקף: מוחו על רקע הזמן והמקום, בלי להסבירו מתוך תנאיה של גולת אמר ריקה, שסגמות מנוגדות מתרוצצות בקרבה. אסתפק איפוא במעט: אצי מן כמה מסגולותיו בשדה הפובליציסטיקה, שהן הן הנותנות מעם לשבת גם במלאכת ביקרתו.

מתוך שדעתו רחבה הוא מצליח להפקיע את הענין הגדון ממסגרתו המצומצמת. בנתחו את פרטיו נחשפת אותה נקודה ספויה, שבה הוא מתווכר אל מעגל שני, וגם מעגל זה מתקשר אל גדול ממנו. כך נבקע האינרנר אה מן הנראה, המרכב מן הפשוט, המרחב מן המיצר. לפגע קולברסו מתקלף הקרום הסוגר על הבעיה המקומית, וזו מתחילה להתפשט ול-התמתח כעור הצבי. מטוצאי הדיון עד לסופו עובר איפוא הקורא מר חק רב, מתגלים לפניו אסקים רחב בים, שלא פילל כלל לראותם סכיום עמידהו.

אולם אין דעת רחבה מתקיימת אלא אם מתלווה לה חופש-מהשבה והבעה. מכאן רתיעתו מן המוסכס, בין שעוטרים לו עטרה לאומית ובין שמקיפים אותו קדושה חברתית. אז הילה של אמנות, יודע הוא מה כר הה של הסכמה כללית, המייחסת סגור לזת אלוהיות גם לפסל ולמסכה. ולי היפך: עושה פלסתר את הגעלה. לכן אינו הולך תועה אחרי הרבים ושיריות לבם. אינו מתבטל בפני סמי כות מקובלת. אלא תובע לעצמו את הזכות לראייה עצמית, לבדיקה ולהע-רכה עצמית: האם לא נתפגל הסקיר דש-מאתמול, ורק מתוך השיגרה ועצ- (סוף בעמ' 6)

אנו מרבים, כידוע, להתריע על הרע, לננותו בכל לשון של גינוי, להדגיש סכנתו ולתבוע עקירתו; לער מת זאת סמעטים אנו לבשר את הטוב, לשמוח במציאותו, לפרס מע-לותיו ולהבבו על זולתנו, כלום תר-פעות אלו מתבארות בכך, שהאדם בכללי אץ לננה ואיננו שש לשבת? אמנם, אין להתעלם מיצר ביקורת הסוכן בנו, מרוע וצרות-עין המקננות בקרבנו. ואף על פי כן, לא ראשון ולא אחרונים — מכ מקום לא הן בלבד — מניעים גלגליהן של אותן תופעות. נתקרב יותר אל האמת אם נאמר: הטוב נראה לנו כיסוד קבוע בסדרו של עולם, ואילו הרע — כחריבו. אין אנו משתאים לאור, לא ויר; אולם אנו נחרדים לפורענות המתרגשת עלינו. הוא הדבר בספרות: נגד המקולקל אנו מתקוטמים, ואילו את המתוקן אנו מקבלים כמובן מא-לי.

בקריית ספר שלנו, שלעתים היא נסערת על דברים בטלים, לא צוינה הופעתו של מבקר, אף שכמותה אי-נה מן השכיחות במעגלותיה, לא צעיר האיש, אבל כתיבתו צעירה, רעננה; כן אין מאחוריו, ותקף בכ-תיבת ביקורת, אבל כתוביו מעידים על זיקה ממושכת, עמוקה לספרות. במשך החודשים המעטים, מאז עשה את מלאכתו קבע ב. דבר, התברר טיבו. לא טירון מחפש ומגשש, כי אם צועד בטוחות, יודע דרכו ומתוז-חסנו. וצורתו כתכנו: אינו מלמלם ואינו מגמגם, אלא מנסח בבהירות את הגדרותיו ותביעותיו. כוונתי לשל-מה גרודזנסקי, שבשביל רבים הוא בבחינת חדש סקרוב בא.

ואינו חדש, לפני שש שנים ומחר צה ראיתו לראשונה בפאריס. בדרכו מארצות הברית להשתקע בארץ (לא-חר שעשה בה תקופה קצרה בימי הפליה השלישית), היה לי שיהו כגיר לוי: לא זו בלבד שהיה מעתה במציאת הישראלית, שאת חייה הי במרחקים; היו גהירים לו גם שבילי צותיה. ואודה: יותר מבקיאותו בתור ספרותנו, לרבות אלה החבויים בק-יונותיה המרכזיים, הפליאתני התמצ-אותו בפכיה הקטנים, כנך-בית שעינו צופיה בכל ודעתו נתונה גם לזוסות. העלה בעיות שנדונו לפני שני עשר רים בכחבעת פלוני, תוך שהסתייע במאמרים ורשימות שדובר בהם באר-תם ימים; הזכיר שיר נידה של יעקב שטיינברג, שהמשורר לא אספו אל כור שיריו ועדיין הוא גנוז בא-חד מגליונות, הפועל הצעיר; סח במאמר נשכת של יעקב רבינוביץ,

המבקר גרודונסקי

(סוף מעמ' 5)

נעלה לביטוי, צינור להולכת הגותו ורגשו של אדם. מכיוון שכך אינו צץ להתעשר מאוצרותיה, כי אם לר"ק ממנה רק את שנועדה לתת מעצם בריאתה. בניסוחיו הוא שואף למכס"י מום של בהירות, בהשתדלו להשיגה גם בשעה שנושא מורכב ביותר. מותר לומר בלי חשש של גזומה: לשונו של גרודונסקי צלולה תמיד, גם כשהוא צולל למעמקים הגותיים. דוק וחמצא: אותן סגילות שמנתי בכתבתו הפובליציסטית מצויות. אחת אחת, גם בביקרתו. זו דעתו הרחבה, שבאמצעותה מתקשרים בעיניו חיזיונות קרובים ברחוקים: זו ראייתו העצמית, העזתו לכפור בגדולת המפורסם ולספר בשבתו של סופר נידה ונש"כ (יהו לייעקב רבינוביץ, למשל); זו חתירתו לאמת ושימת הדגש על המוסרי, ללא פניות ושיקולים אישיים או מפלגתיים; ולאחרונה — זו לשונו הבהירה, התכליתית בלי מכלולים ופאר, שחן מקורי יצוק בפשטותה. יש וסגולותיו העיקריות טקופלות במסגרתו של מאמר אחד, להמחשת דברי אסתטיים בקטעים מעטים מתוך מאמרו. אף על פי כן: מעניין או משעמם? ("דבר", כ"ג תשרי):

אין קומניקציה עם הזולת בלי תשוקה שאינה יודעת שבר — עה למאכסימום של אמת, — אתה קורא את המשפט הראשון בסיפור או את השורה הראשונה בשיר, ואתה יודע אם נקבע מגע עם נפש ונפשו של זולתו, עם האמת שהיא תשוקת כל נפשך. — גראהם גרין (המספר האנגלי הקאטולוי) כובש גם לבו של קורא לא-נוצרי משום שער"לם זה (שבסיפוריו) סובב על צי"דה של אמונה גדולה. — האידאולוגיות הפוליטיות כובן הור"לך ומתערטל יותר ויותר, ועל כן אין תימה שדרישותינו לספ"רות, דוקא בתקופה זו בה רבו כל כך צריה, נעשו חמורות מאוד. בספרות מבקש מי שנוקק לו, אמת — ואמת אחרת במהותה מן האמת מיחות המוסכמות".

במעבר מידיש לעברית עלה בידו להטביע את חותמו המקורי גם על האחרונה. ואף על פי כן, עדיין חבלי המעבר גותגים בה אוהותיה. במאמרו

לוח המחשבה מוסיפים להכריז על קדושתו? דוקא מתוך חרדה לקר"שים הוא חוזר ובודקם. כדי להיור"כח אם לא נסתאבו, אם עדיין תוכם כברים. לפיכך סולדת נפשו מאינפ"לאציה של מושגים, כי אם אסיפה או כינוס, למשל, מכוונים. מעמד גדול" או מעמד היסטורי, מתוך קריצה למעמד הר"סיני, הרי שבכך נפרצנת גדרים שבגדה לשון ומחבוי"בזים כיבושיה ומתפקקות הגדרו"תיה.

אשרי הסופר שדעתו רחבה והוא דוגל בחופש-מחשבה וביטוי. אולם אלה הם אמצעים ומכשירים, שטיבם מותנה בשימוש שעושים בהם. השא"לה הידועה (ב.ויקרא רבה): "דעה קנית מה חסרת?" — היא מעין שא"לה ריטורית, המניחה הנחה כגזירה, ולמעשה תקפה מעורער. כבר ראינו דעתנים שמכרו נפשם לשטן וסיהרו את שרציו בק"ן טעמים. יש וגם ההופש הוא סרסור לדבר עבירה, ואי"מתי הדעת וההופש רצויים וברוכים? בשעה שהם כפופים לקריטריון מוסרי. גרודונסקי אינו יודע משוא-פנים בהי ערכתו ובדינו. אין מדרכו לשאול: הטוב וטועיל הדבר לתנועתו? אלא כך הוא שואל: האם צודק המע"שה? לא שהתנועה שהוא משתייך אליה אינה נחשבת בעיניו. להיפך: דוקא מתוך הכיבוד והחיבוב הוא מדקדק עמה. אולי ביקרתו הגלויה לא תועיל לה לשעה, ואפילו תזיק, אך זהו מסוג הנוק שכל ריווח לא ישווה לו. בלעדיו לא תיכון תנועה, לא ייכון עם, באין ברירה ידע להי"נזר מקולמוסו ולכלוא דברו, אבל לא לסגלו לדרישתב של תקיפי השעה. הוזה אומר: אין כתיבתו מצוות טוב"ליציסטים מלומדה, כי אם חתימה מת"מת לאמת, לצדק, כתיבה ששניים אלה אינם מוגחים ביסודה — ואפילו היא מבריקה בצחצחותיה — בטל ער"כה ופג טעמה.

והלשון משמשתו שימוש נאמן. סאתה לא גדושה ולא מחוקה אלא טפופה. נוי שבה אינו מלאכותי. טב"עי הוא, כצומח מתוך משפטיה הס"דורים, הצריכים לענינו, ואשר פשטר"חם היא תפארתם. ולא שגרודונסקי מזלזל בלשון ומדיר עצמו מיקרותיה, אלא שהוא תופסה כהנוייתה; אמצעי

המצוטט לעיל כתוב לאמור: "על כן אין הוא (ברנר) משתהה, אינו מר"פד, אינו מסלסל". תוזה הקורא: מה ענין מר"סד לכאן? בעכו"ת מקר"אית מרפדים יצוע, בעברית חדשה — רהיטים, ואילו ברנר מה הוא זה שאינו מרפד? והרי פתרון החידה: באנגלית ידוע הביטוי padding, והוא מצוין גיכוב דברים. למשל: עתונאי חייב למלא טור בחפזון, באותו רגע אין לו מה לומר, ואילו החובה דר"חקת בו, והריחו מאריך דברים לאנ"סו, ובלבד שלא להוציא את הגייר חלק. תיגבובת זו מכונה padding. אולי גיכוב ואריכות דברים אינם תר"פטים ביטוי זה במלוא משמעותו. אך פחות מאלה יצלה לכך הריפוד, כשם שהשיפשוף המקובל בצבאנו אינו rubbing וקישקוש (פיטפוט) אינו knocking. לעולם אין גיב אידיומאטי גיחן לתרגום מילולי, ודוגמה אחרת מאותו מאמר: "בהעדרה של דחיפות פנימית גם לא בקע הסיפור". מה פירוש לא בקע? את מה לא בקע? ואולי גם כאן לפנינו תרגום מילולי של איזה גיב אידיומאטי.

אך פגמים קטנים אלה, הכרוכים בחבלי מעבר, בטלים וכל איתן מעלות שגרודונסקי מצויין גהן ואין רשמם גיכר לגבי הכיבושיה שכבר כבש בתחומי הביקורת העברית, לרבות כיבושיו בשדה הלשון.